

”Røst” eller ”service”?

Refleksjoner rundt kirkenes rolle som sivilsamfunnsaktør i ”flyktningkrisen”

**ANNETTE LEIS-PETERS, PRODEKAN
FØRSTEAMANUENSIS, FAKULTET FOR TEOLOGI, DIAKONI OG LEDELSESFAG,
VID VITENSKAPELIGE HØGSKOLE, OSLO**

annette.leis-peters@vid.no

Sammendrag (abstract):

Artikkelen spør hva vi kan lære om majoritetskirkenes rolle som sivilsamfunnsaktører når vi analyserer hvordan de agerer i den såkalte ”flyktningkrisen”. Har denne situasjonen ført til forandringer i relasjonen mellom den offentlige sektoren og kirkene? Ser kirkene seg mest som kritisk ”røst”, eller ønsker de å tilby velferdstjenester for flyktninger? For å svare på dette spørsmålet studerer artikkelen hvordan Svenska Kyrkan og Den evangeliske kirke i Tyskland (EKD) presenterer temaet flyktninger på sine sentrale hjemmesider. Studien tar utgangspunkt i de svenske samfunnsforskerne Tommy Lundströms og Fredrik Wijkströms tese om at sivilsamfunnsaktørene holder på å gjennomgå en utvikling fra å være ”røst” til å tilby ”service”. En studie av flyktningsportalene på de to kirkenes sentrale hjemmesider kan ikke påvise en tydelig utvikling fra ”røst” til ”service”. Likevel er Lundström og Wijkströms tese til hjelp for å analysere kirkenes rolleforståelse i den såkalte ”flyktningkrisen”.

”Flyktningkrisen¹ utfordrer kirken til å posisjonere seg i relasjon til samfunnsengasjementet sitt. Det blir så åpenbart at det ikke går an kun å ta den bestående, egne virksomheten som utgangspunkt for fremtidens aktiviteter.” Omtrent på denne måten formulerer en norsk diakon seg i en uformell samtale med meg. Ikke bare kirkene, men alle samfunnene i Europa blir utfordret av at en stadig og synlig strøm av mennesker kommer på farlige og forbudte veier til Europa på flukt fra krig, nød og mangel på framtidssikter i hjemlandene. Siden sommeren 2015 har vi nesten daglig lest om dette i avisene rundt om i Europa.

Verken de velutviklede og omfattende velferds-systemene i Europas nordlige og vestlige deler eller de mer rudimentære velferdsordninger i Øst- og Sør-Europa har vært forberedt på en slik situasjon. Selv om det rent formelt er myndighetene som har ansvar for å finne løsninger, har det raskt vist seg at det trengs mange flere krefter i samfunnet for å håndtere mangfoldet av utfordringer som har kommet opp underveis. Når det er snakk om gode krefter i samfunnet ved siden av det offentlige, tenkes det gjerne på sivilsamfunnsaktørene. En type sivilsamfunnsaktører som mange europeere tror kan spille en viktig rolle, er kirkene. Det er lett å vite hvor (majo-

ritets)kirkene står. Flukt og flyktninger er et sentralt tema i Bibelen og teologien (Se for eksempel Bruggemann 1991). Derfor er det naturlig å forvente at mange kristne individer og menigheter stiller opp for å hjelpe mennesker som har måttet forlate alt for å finne en bedre fremtid et annet sted.

Utfordrende situasjoner kan si noe om aktørers rolle i samfunnet, og de kan bidra til at rollen endres. I håndteringen av en situasjon der mange flyktninger kommer samtidig til de europeiske landene, har kapasiteten til de offentlige velferdssystemene vært nær ved sprenges på et felt hvor kirkene har en sterk teologisk motivasjon til å hjelpe. Derfor er det nærliggende å se på hva vi kan lære om majoritetskirkenes rolle i samfunnet når vi bruker den så kalte "flyktningkrisen" som perspektiv. Har denne situasjonen ført til forandringer i relasjonen mellom den offentlige sektoren og sivilsamfunnsaktørene generelt, og særlig mellom den offentlige sektoren og kirkene? Det som kreves for å besvare disse spørsmålene på en tilfredsstillende måte, er en lengre, retrospektiv undersøkelse og omfattende empiriske studier. Siden det ikke har gått lang tid siden flyktningkrisen inntraff, og jeg heller ikke har tilgang til en empirisk studie om hvordan kirkene eventuelt støtter staten når det gjelder å ta imot flyktninger, prøver jeg å svare på spørsmålet med utgangspunkt i et mye enklere og mer begrenset materiale. Artikkelen analyserer de sentrale hjemmesidene til to majoritetskirker i Europa, Svenska Kyrkan og Den evangeliske kirken i Tyskland (EKD). Hva sier sidene om hvordan disse to kirkene agerer når mange flyktninger kommer til Sverige, respektive Tyskland? Hva får de som besøker sidene, vite om kirkenes egen rolleforståelse i denne situasjonen? Begge land er interessante eksempler for de spørsmålene som stilles i artikkelen. Sverige og Tyskland er blant de landene i Europa som tok imot mange flyktninger da antallet flyktninger til Europa økte dramatisk sommeren 2015. Derfor ble både flyktningene og de politiske beslutningene som førte til at de fikk komme, synlige og påtagelige i mange menneskers hverdag. Samtidig er Sverige og Tyskland to land med sterke velferdssystemer. Derfor berører håndteringen av den såkalte "flyktningkrisen"

også velferdssystemene som må tilpasse seg den nye situasjonen. Slike forandningsprosesser har et potensial i å påvirke også sivilsamfunnsaktørens rolle (inkludert kirkene).

Artikkelen gir først en oversikt over den nåværende diskusjonen om endringene i sivilsamfunnsaktørens rolle i (velferds)samfunnet i begge landene med utgangspunkt i den svenske samfunnsvitenskapelige debatten om "røst" eller "service". Så skisseres utviklingen av den så kalte "flyktningkrisen" i Sverige og Tyskland. Dernest følger en analyse av Svenska Kyrkans og EKDs sentrale hjemmesider. Artikkelen slutter med en konkluderende refleksjon.

Fra "røst" til "service"?

Som teoretisk tilnærming bruker artikkelen først og fremst de svenske samfunnsforskerne Tommy Lundström og Fredrik Wijkströms bidrag til debatten om sivilsamfunns rolle. I følge Lundström og Wijkströms (1995 & 2012) gjennomgår sivilsamfunnsaktørene en utvikling fra å være "røst" til å tilby "service". I artikkelen brukes begrepene "røst" og "service" selv om det ville være mer naturlig å bruke begrep som "stemme" eller "tjenesteyter" på norsk. Målet med denne begrepsbruken er å tydeliggjøre koblingen til Lundström og Wijkströms tese. Først skal imidlertid denne tesen plasseres i en historisk og akademisk kontekst.

Artikkelens innledning er skrevet som om det skulle være en selvfølge at kirker kan regnes som sivilsamfunnsaktører. Historisk sett var (og delvis er) de nordiske statskirkene så tett sammenkoblet med staten at det er vanskelig å forstå dem som en del av det sivile samfunnet, som per definisjon er en sfære i samfunnet, som skiller seg fra stat, familie og marked. I Sverige ble spørsmålet om Svenska Kyrkans rolle i sivilsamfunnet først tatt opp etter at kirken og staten hadde regulert sine relasjoner på en ny og mer uavhengig måte i år 2000. På dette tidspunktet var omtrent 80 % av alle svensker medlemmer i Svenska Kyrkan. Denne konteksten forklarer hvorfor religion og religiøse organisasjoner lenge ikke har fått mye oppmerksomhet i svensk sivilsamfunnsforskning. Dette endres imidlertid etter at Svenska Kyrkan har sluttet å være statskirke og er blitt en fri folkekirke (Ek-

strand 2000, Bäckström 2001).

Begrepet "sivilsamfunn" kommer fra statsvitenskap og sosiologi og brukes til å forstå hvordan mennesker i samfunnet organiserer seg, og hvordan slike organiseringer kobler seg til det overgripende samfunnet. Fokuset er balansen mellom individ og samfunn (Zimmer & Simsa 2014). Denne balansen gir seg forskjellige uttrykk i ulike kontekster. Historikeren Lars Trägårdh hevder at den svenske diskursen om sivilsamfunnet har endret seg ganske raskt og omfattende siden begrepet "sivilsamfunn" ble introdusert i den offentlige debatten på 1990-tallet. Tidligere refererte politikere og forskere mest til folkebevegelser som arbeiderbevegelsen, avholdsbevegelsen, kvinnebevegelsen og også frikirkebevegelsen. Disse har hatt stor betydning for etableringen av den svenske velferdsstaten, som også er blitt kalt for det svenske "folkhemmet". Gjennom å være med i folkebevegelser kunne menneskene lære seg hva demokrati er, og hvordan demokratiet kan utvikles. Trägårdh argumenterer for at de svenske forskningsdiskursene rundt folkebevegelser har mange likhetstrekk med de diskursene som er blitt ført rundt begrepet "sivilsamfunn" i andre land (Trägårdh 2007).

Statsvitere pleier å klassifisere velferdssystemer som forskjellige modeller eller systemer. Den svenske velferdsstaten er ofte blitt karakterisert som en *sosialdemokratisk modell* og har som mål å tilby omfattende og like velferdstjenester til alle mennesker som bor i landet. Dette kan kun bli ivaretatt om staten (Dvs. kommunene, regionene og staten) tar ansvaret for både finansiering, utførelse og kontroll av alle velferdstjenestene (Esping Andersen 1990). Den nordiske velferdsmodellen kjennetegnes av en tydelig oppgavefordeling mellom det offentlige og sivilsamfunnet. Mens det offentlige må sikre velferden, kan sivilsamfunnsaktørenes bidrag forstås som å gjøre velferdstjenestene bedre og mer mangfoldige. Dette gjør de gjennom å være kritiske observatører av velferdssystemet, gjennom å tilby tjenester med tydelig verdibasert forankring (komplementære tjenester) eller gjennom å tilby tjenester for å styrke det samlede tjenestetilbudet (supplementære tjenester). De to sistnevnte rollene er først blitt etterspurt av politi-

kerne i løp av de siste to tiårene. Således kunne svenske velferdspolitikere for eksempel på 1960- og 1970-tallet tenke seg at religiøse organisasjoner tilbyr sjelesorg som et tillegg til de mer håndfaste velferdstjenester som var forbeholdt å komme fra offentlige aktører som staten eller kommunene (Myrdal 1971). Casestudier viser imidlertid at sivilsamfunnsaktører som diakonale institusjoner ikke ble tenkt inn i velferdssystemets profesjonaliserte tjenester da den svenske velferdsstaten hadde sin storhetstid (Christiansson 2006; Leis-Peters 2014).

I andre velferdsmodeller får sivilsamfunnsorganisasjonene større plass. I den *liberale modellen* (som bl.a. Storbritannia kan være eksempel på,) må individet for eksempel ta mye mer ansvar for velferden sin. Sivilsamfunnsorganisasjonenes rolle blir da å støtte menneskene i oppgaven med å sørge for egen velferd. Et av de uttalte mål for den *korporativkonservative velferdsmodellen* (som Tyskland er et eksempel på,) er å unngå en sterk stat som tar et overgripende ansvar for menneskenes velferdsbehov. Der er det ofte sivilsamfunnsaktører som går inn i en mellomposisjon mellom staten og individet fordi de anses for å være nærmere de sosiale behovene som mennesker har. Dermed kan du også fungere som en beskyttelse mot totalitært maktmisbruk fra statens side (For en nærmere diskusjon av disse modellene se den klassiske fremstillingen hos Esping-Andersen 1990).² Det er viktig å kjenne til denne bakgrunnen fordi den forklarer hvorfor velferdsfeltet er blitt en så viktig arena for den nyere svenske sivilsamfunnsdebatten (Lundström & Wijkström 2014).

I 1990-årene vokser de svenske velferdspolitikernes interesse for sivilsamfunnsorganisasjoner som produsenter av helse- og velferdstjenester (Se for eksempel SOU 2003:23). Det er denne utvikling som Lundström og Wijkström tenker på når de allerede i 1995 finner at sivilsamfunnsaktørenes rolle endres fra "røst" til "service". Med det mener de at sivilsamfunnets organisasjoner mer og mer inngår avtaler med det offentlige og tilbyr tjenester på oppdrag og med finansiering fra det offentlige. Disse aktivitetene går på bekostning av en kritisk granskning av offentlige tjenester og en mulig kritikk av dem. Lundström og Wijkströms tese har påvirket den

svenske forståelsen av sivilsamfunnet og brukes fortsatt av representanter for sivilsamfunnet for å beskrive en utvikling i sivilsamfunnet, som de ønsker å unngå (Prentell 2014). I 2012 tok Lundström og Wijkström tesen sin opp igjen og hevdet at trenden som de har forutsagt, er blitt forsterket i løp av de siste tiårene.

Denne trenden som ble heftig diskutert i Sverige, er vanskelig å synliggjøre i statistikken. Sivesind (2013) viser at andelen ansatte i sivilsamfunnsorganisasjoner på velferdsområdet i Sverige har vokst med kun 4 % mellom 2000 og 2009, mens andelen ansatte hos private kommersielle aktører har økt med 94 %. Sivesinds tall gjelder for den perioden som Lundström og Wijkström hevder er preget av at sivilsamfunnsaktører produserer mer og mer tjenester på oppdrag av det offentlige. Religiøse organisasjoner inngår som sivilsamfunnsaktører i den svenske statistikken. Det betyr at andelen religiøse sivilsamfunnsaktører nesten heller ikke har vokst. Dette er verdt å merke seg, fordi forventningene har vært store til at Svenska Kyrkan blir mer aktiv i velferden etter Svenska Kyrkan og den svenske staten ble skilt i år 2000 (Bäckström 2001). Det finnes fortsatt positive forventninger til Svenska Kyrkan, men det er ingen tall som tyder på at aktivitetene begynner å vokse (Hollmer & Bäckström 2014). Kan en samfunnsutfordring som det å ta imot mange flyktninger på én gang bidra til å endre denne trenden?

I Tyskland har trosbaserte sivilsamfunnsaktører tradisjon for å være en viktig del av velferdssystemet. På visse områder, som for eksempel i eldreomsorgen, står de for omtrent 30 % av alle velferdstjenester. Det er ikke kirkene, men profesjonaliserte diakonale institusjoner som tilbyr storparten av disse tjenestene (Eurich & Maaser 2013). Bakgrunnen er Tysklands historiske erfaringer med totalitære systemer. Staten er ikke en venn som i de nordiske landene, men en potensiell overgriper som menneskene må beskyttes fra. Den tyske velferdsmodellen bygger på katolsk sosiallære, særlig det såkalte subsidiaritetsprinsippet som definerer statens rolle i relasjon til individet, familie og sivilsamfunnsaktører. Prinsippet går ut på at staten kun skal gripe inn når verken individet, familien eller de sivilsamfunnsorganisasjonene som står individet nært,

klarer å løse utfordringene. Dette teologiske og filosofiske prinsippet er blitt gjort retningsgivende for tysk sosialpolitisk praksis etter andre verdenskrig. Helt konkret betyr det at sivilsamfunnsaktører er blitt prioritert når ansvaret for velferdstjenester er blitt delegert fra det offentlige. Derfor har sivilsamfunnsaktørene en sterk posisjon som produsenter av velferdstjenester frem til i dag (Leis-Peters 2014). Siden 1994 da loven om langtidspleieforsikring ble introdusert, har sivilsamfunnsaktører imidlertid ikke lengre samme privilegerte stilling i velferden (Theobald 2012). Fra 1990-tallet må de konkurrere med privatkommersielle og offentlige aktører på flere og flere områder. Den tyske, historiske utviklingen har ført til at de tyske sivilsamfunnsaktørene på velferdsområdet er blitt tjenesteytere mye tidligere enn i Sverige. For dem er det imidlertid ingen motsetning mellom å tilby "service" og være "røst" på en og samme tid. Tvert imot: Ledere for diakonale institusjoner anser at innsidekunnskapen som de får gjennom å være tjenesteytere, gir "røsten" deres relevans og tyngde (Leis-Peters 2012).

Frem til 1990-årene vokste de ulike sivilsamfunnsaktørene til store og profesjonelle velferds-, pleie- og helseinstitusjoner i Tyskland. Blant de trosbaserte organisasjonene var det mest diakoniinstitusjoner som gikk inn i delegerte velferdstjenester og fikk nesten full finansiering fra det offentlige. Selv om disse organisasjonene ofte ser på seg selv som kirkelige, skiller de seg tydelig ut fra de organisasjonene som er en del av kirkenes struktur (som for eksempel bispedømmer, regionale kirker eller menigheter). Det fantes og finnes også velferds- og omsorgstjenester som blir drevet av tyske prostier eller menigheter, men mange av disse tjenestene klarte ikke å tilpasse seg de økende kravene til profesjonalisering og effektivisering. Det førte til at velferdstjenester som ble drevet av kirken lokalt, ofte måtte gi opp. På denne bakgrunn er det rimelig å hevde at det ved siden av alle forskjeller også finnes noen likheter mellom utgangssituasjonen for den tyske og den svenske majoritetskirken, nemlig at begge kirker ikke står for mange profesjonaliserte velferdstjenester. Derfor har de en lignende posisjon i (sivil)samfunnet når mange flyktninger begynner å komme til de to

landene. Hvordan har de to kirkene reagert på de utfordringer som kom med flyktningene? Utfordrer situasjonen dem først og fremst til en kritisk granskning av de offentlige tilbud; dvs. til å være "røst"? Eller tilbyr kirkene egne tjenester for å hjelpe mennesker i nød og avlaste staten; dvs. satser kirkene primært på "service"?

Hva skjer i Sverige og Tyskland fra 2015 til nå?

På våren og sommeren 2015 flykter så mange mennesker over Middelhavet til Europa at den tradisjonelle håndteringen av flyktninger og asylsøkere blir stadig mer uholdbar. Krigen i Syria, som det internasjonale diplomatiet ikke kan få slutt på, er en av de fremste grunnene til at mennesker tør å satse på den farlige reisen over havet for å redde livene sine. Sverige og Tyskland er blant de europeiske landene som signaliserer at krigsflyktninger er velkomne hos dem. Stemningen i de to landene kjennetegnes først og fremst av en slags velkomstkultur. Menneskene har sett bilder av krigen og nøden og ønsker å hjelpe. Media, kirker og andre sivilsamfunnsaktører hjelper for å få det til. Mengden flyktninger vokser utover sommeren, og med det vokser også problemene. Kommunene makter ikke å skaffe nok gode overnattingsplasser for de mange som kommer. Det er ikke lett å avgjøre hvem av dem som kommer, som har gode grunner og intensjoner. Andre land i Europa signaliserer at de ikke er forberedt på å ta samme beslutning som Sverige og Tyskland, og konfronterer dem med de problemene som de to landenes politikk skaper for de andre fordi verken Sverige eller Tyskland kan bli nådd direkte på veien fra Middelhavet.

I løpet av 2015 viser det seg at det blir større og større utfordringer i sammenheng med de mange flyktningene som kommer til Sverige og Tyskland. Den politiske stemningen svinger. Større deler av befolkningen gjør politikerne ansvarlige for en situasjon som åpenbart er kaotisk. Høyrepopulistiske partier får voksende støtte blant menneskene. Politikerne settes under press. De må vise at de får kontroll på problemene. Konsekvensen er en rekke innstramninger i begge lands flyktningpolitikk som tidligere har vært mye mer sjenerøs. Dette gjelder blant

annet rett til permanent opphold og familiejenforeninger, samt bruk av alderstester på enslige, mindreårige flyktninger. For å få ned antallet flyktninger inngår den Europeiske Unionen dessuten en avtale med Tyrkia i februar 2016. Med Tyskland i spissen forhandler EU frem det omstridde samarbeidet som går ut på å få ned antallet flyktninger som begir seg ut på Middelhavet for å komme fra Tyrkia til EU; dvs. til Hellas. Tyrkia lover å forbedre grensebevoktningen sin og å ta tilbake de flyktningene fra Hellas, som ikke har fått rett til opphold i Europa. Tyrkia har tatt imot 2 millioner flyktninger fra Syria siden krigen begynte. For å avlaste Tyrkia i forhold til flyktninger fra Syria lover EU å ta imot én slik flyktning for hver av de flyktningene som sendes tilbake fra EU til Tyrkia på grunn av manglende oppholdstillatelse. Dessuten får Tyrkia økonomisk støtte for grensebevoktningen sin.

For kirkene blir det en radikal endring av rollen i den pågående samfunnsdiskursen. Fra å seile på bølgen av velkomstkulturen utfordres de nå til å finne en posisjon som både er i samsvar med de teologiske prinsippene sine og samtidig ikke kutter samtalen med alle dem i befolkningen som redde. Hvordan definerer Svenska Kyrkan og EKD rollen sin i denne situasjonen?

Hjemmesidene som speil for kirkenes rolleforståelse

Alle svar på dette spørsmålet i en situasjon der krisen på ingen måte er løst, må nødvendigvis være foreløpige. Artikkelen ser ikke på alle de mange lokale initiativ som også kunne blitt studert får å få svar på spørsmålet. I stedet tar den for seg å analysere Svenska Kyrkans og EKDs sentrale hjemmesider. Den spør hvordan disse to kirkene presenterer sitt eget bidrag til å løse utfordringene i sammenheng med flyktningkrisen. Begge kirkene har etablert en egen portal med fokus på temaet flyktninger, som en del av hjemmesiden sin. Som alle hjemmesider gir også disse to portalene et øyeblikksbilde. Samtidig dokumenterer de en prosess som kirkene har gått gjennom frem til nå. Begge portalene har samlet på materiale om temaet siden våren/sommeren 2015.³

Forskning om media og religion viser at ulike

typer media er for de fleste mennesker den viktigste kunnskapskilden for religion (Hjvard 2008, Hoover 2010). På denne bakgrunn kan hjemmesiden tolkes som en organisasjons ansikt mot verden i dagens mediasamfunn. Om vi ønsker å vite mer om en organisasjon, søker vi informasjon på internett. Hvordan en organisasjon presenterer seg på hjemmesiden sin, sier følgelig mye om hvordan denne organisasjon ser på seg selv og sin rolle i samfunnet. Det går an å trekke konklusjoner om hvordan Svenska Kyrkan og EKD forstår sin rolle i den så kalte "flyktningkrisen" gjennom å studere hvordan de presenterer temaet flyktninger på hjemmesidene sine. Rolleforståelsen i denne spesielle situasjonen kan i sin tur gi en indikasjon på hvordan de to kirkene ser på sin rolle i samfunnet.

Det visuelle inntrykket

Hvilke bilder og hvilket design velger Svenska Kyrkan og EKD for å kommunisere sin posisjon i en situasjon der begge landene utfordres av at mange flyktninger kommer? Den svenske portalen heter "Flyktning och migration" (Se: <https://www.svenskakyrkan.se/migration>, senest sett 20.04.2017) og domineres av et bilde av to kvinner og en mann som samhandler. Koblingen av de to ordene "flyktning" og "migrasjon" virker som en avdramatisering. Den formidler at flyktningene er en del av en større migrasjonsbevegelse som er mindre akutt enn den aktuelle "krisen". Personene på bildet samsvarer ikke med mediale klisjeer om hvordan flyktninger ser ut. De personene vi ser, kunne like gjerne ha kommet fra Sverige som fra andre land. En av de to kvinnene på bildet bærer diakonskjorte og har et diakonalt kors rundt halsen. Hun blir dermed identifiserbar som representant for Svenska Kyrkan. Det finnes de to andre personene på bildet, som samhandler med hverandre. Diakonen ser ut til å være glad for å være vitne til denne samhandlingen.

Nettsiden er tydelig strukturert og har store overskrifter. Fra startsidene kommer leseren videre til fire undersider. Disse har overskriftene "Svenska Kyrkans arbete för människor på flykt", "Kyrkans åsikter i flyktningsfrågan", "Du som er ny i Sverige" og en side på engelsk med tittelen "A new start in Sweden". De siste to

undersidene taltaler flyktninger og migranter direkte. Overskriftene finnes både i toppsteksten og når man går nedover. Som på startsidene er det også bildene som fanger oppmerksomheten på undersidene. Alle bildene er store og viser scener der mennesker med ulike alder, kjønn og bakgrunn samhandler. De utstråler harmoni og fred. De underordnete sidene inneholder er oversiktlig og ikke for omfattende. Iblant lenkes det til pdf-filer eller til andre nettsider. Generelt får besøkeren inntrykk av at hun lett kan få oversikt over all informasjonen som formidles.

Til sammenligning er EKDs side mye mer informasjonstung; se <http://www.ekd.de/themen/fluechtlinge/index.html>, senest sett 20.04.2017).⁴ Selv om det der også er et bilde som først tiltrekker seg oppmerksomhet, blir besøkerne raskt trukket inn i lange lister med overskrifter og klikkbare lenker. Overskriftene heter i rekkefølge: "Hjelp flyktninger", "Informasjon og service", "EKD", "Nyheter", "Pressemeldinger", "Hjelp med", en side som lenker til Diakoni Tyskland, som er paraplyorganisasjonen for alt diakonalt arbeid og representerer særlig de profesjonalserte, eksternt finansierte diakonale tjenester, "Religionsfrihet", "Interreligiøs dialog", "Editorials" og "Fra de regionale kirkene". Alle overskriftene har minst to klikkbare lenker som ligger under dem. Noen, som de underliggende sidene "Editorials" eller "News", samler opptil 80 lenker.

EKDs hovedside heter "Temaportal Flyktninger" og fokuserer med tittelen mye tydeligere på den aktuelle situasjonen der mange flyktninger kommer, enn Svenska Kyrkans side. Den bruker både mindre og færre bilder enn den svenske siden. Det dominerende bildet viser unge jenter med nordeuropeisk utseende, som leker med barn som har et utseende som tilsvarer visuelle forventninger til barn som kommer fra Syria. Barna og jentene ser glade ut. Det virker som om bildene vil si: "Vi hjelper flyktningbarn." Omfanget av den klikkbare informasjonen og sidens struktur gir inntrykk av kompetanse. EKD fremstiller seg som en ekspert på feltet, som både er aktiv selv (for eksempel gjennom posisjonspapirer eller gjennom aktiviteter i de regionale kirkene), og som kan henviser til relevante eksperter, eksempelvis profesjonelle diakonale

organisasjonene (For en oversikt over aktiviteter innen rammen for profesjonelle diakonale organisasjoner se Stamm 2016)

Basert på disse inntrykkene viser Svenska Kyrkans og EKDs flyktningportaler at de to kirkene har forskjellige strategier når det gjelder å presentere bidraget sitt på feltet. Svenska Kyrkan formidler på sin side ro, avdramatisering og – i sin oversiktighet – kontroll over situasjonen. Et ytterligere særtrekk ved denne siden er at den tiltaler flyktninger direkte på svensk og på engelsk. Derimot signaliserer EKD på sin side oversikt og kompetanse på feltet. Siden har lenker til så mange innlegg, posisjonspapirer og nyheter at besøkeren kan være sikker på at EKD vet hva den holder på med. Informasjonen er ikke minst rettet til alle som vil bidra og gjøre en innsats for flyktninger, men tiltaler ikke flyktningene selv.

Dokumentasjon over tid

Begge sider har en nyhetsseksjon som har lenker til opptil 40 innlegg på den svenske siden og opptil 80 innlegg på den tyske siden. Nyhetene er datert og starter på både den svenske og den tyske siden våren 2015. Den første tyske nyheten er fra mars 2015 og den første svenske fra juni 2015. Nyhetsarkivet på flyktningportalene kan leses som en dagbok eller en beskrivelse av hendelsesforløpet ut fra kirkenes perspektiv. Nyhetssidene består av bidrag som beskriver flyktningenes situasjon i hjemlandene sine og i Sverige/Tyskland; de har mange uttalelser fra kirkelige representanter og beskrivelser av konkrete hjelpeprosjekter. Også positiv oppmerksomhet rettet mot kirkenes aktiviteter på feltet blir dokumentert som nyhet.

I tillegg til nyhetsarkivet har den tyske siden to andre kategorier arkiv som dokumenterer utviklingen og hendelsesforløpet. Den ene er en oversikt over alle pressemeldingene og den andre de ukentlige "Editorials" til temaet. I kategorien "Editorials" dominerer kirkens representanter ikke så mye som i de andre kategoriene. Her får også flyktninger selv eller mennesker som engasjerer seg, ordet. Her er det plass for personlige fortellinger som gir helt andre perspektiver enn alle forsøk fra de offisielle representantene på å håndtere krisen.

Det er særlig når det gjelder dokumentasjon over tid at kirkenes beslutning om å opprette egne portaler om tematikken, får betydning. Med tanke på at det finnes en uoversiktlig stor mengde stoff om flyktninger på internett, som man lett kan drukne i når man søker informasjon, oppleves det som en tjeneste til dem som søker slik informasjon, at det finnes organisasjoner som tilbyr en oversikt. Denne ryddige måten setter informasjonen i en sammenheng. Selv om kirkene ikke gir et generelt hendelsesforløp, men presenterer den ut fra sitt eget perspektiv, er denne fremstillingsmåten et bidrag til mer informasjonsoversikt i en situasjon som ellers kan oppleves som kaotisk.

Offentlige uttalelser

Et ytterligere fellestrekk ved begge hjemmesidene er at de brukes for å dokumentere de to kirkenes uttalelser og offentlige innlegg i den utfordrende situasjonen siden våren 2015. På begge sidene finner besøkeren lett den underliggende siden som samler alle offentlige uttalelser. Som nyhetene er også siden med uttalelser organisert på kronologisk måte. Ved å gjøre de egne uttalelsene tilgjengelige, dokumenterer Svenska Kyrkan og EKD at de hele tiden følger med på hvordan samfunnet og staten håndterer flyktningene og endringer som oppstår i samfunnet, og at de er rede til å heve røsten for flyktningene om situasjonen krever det.

Svenska Kyrkan bruker siden "Svenska Kyrkans åsikter i flyktningsfrågan" til å gi en generell fremstilling av sin egen posisjon til dem som besøker siden. Under en tekst som gir denne generell introduksjon i det som Svenska Kyrkan tenker rundt flyktninger, blir de offentlige innleggene listet opp. Det kan dreie seg både høringssvar eller offentlige innlegg fra bispemøtet i aviser. Denne delen av flyktningportalen dokumenterer hvordan alle offentlige uttalelser som Svenska Kyrkan gjør, er direkte relatert til endringer i flyktningpolitikken. Når politikkerne ser seg tvunget til å introdusere innstramninger i flyktningenes rettigheter i Sverige for å få kontroll over situasjonen, sier kirken imot. Den fremhever grunntankene med den opprinnelige flyktninglovgivingen og minner politikkerne om dem i et åpent brev i pressen før avstemningen

over innstramninger i Riksdagen.

Også EKD har en underliggende side som samler offentlige uttalelser. Som Svenska Kyrkan setter EKD flyktningenes verdighet og rettigheter i fokus i sine sammenlagt seks offentlige innlegg. I motsetning til Svenska Kyrkans uttalelser svarer EKDs uttalelser mer på endringer i det generelle diskusjonsklimaet i samfunnet enn på konkrete forslag til lovendringer. De speiler en kontroversiell diskurs i det offentlige rommet og i media. Et godt eksempel er den seneste uttalelsen sammen med Den romersk-katolske Kirke i Tyskland fra juli 2016. Det er et åpent brev fra ledende representanter for begge kirkene, som er et svar på en mediedebatt om undertrykking og plaging av religiøse minoriteter (ikke minst kristne) i fellesboliger for flyktninger. Brevet neglisjerer ikke problemet, men setter det inn i en annen sammenheng. Her kan kirkene bruke sin kompetanse som profesjonelle aktører på feltet. Kirkenes representanter vet hvordan situasjonen er, fordi de har informasjon fra diakonale organisasjoner som selv driver hjem for flyktninger. Dette gir tyngde til forslagene deres om hvordan forbedre samspillet mellom forskjellige grupper og mennesker.

Generelt framgår det av Svenska Kyrkans og EKDs dokumentasjon av sine egne uttalelser på hjemmesidene at begge kirkene følger nøye med på hva som skjer med flyktningene i samfunnet. De tar tydelig stilling for flyktningene og velger strategisk når det er lurt å delta i den offentlige debatten.

Konkluderende refleksjon: Mer "røst" eller mer "service"?

Spørsmålet som artikkelen prøver å svare på er hvordan Svenska Kyrkan og EKD reagerer på at mange flyktninger kommer til Sverige og Tyskland, og at velferdssystemene utfordres på sine ytelsesgrenser. Finnes det tegn på at den samfunnsmessige rollen er i ferd med å endre seg? Bakgrunnen for spørsmålet er Lundström og Wijkström sin tese at sivilsamfunnsaktører utvikler seg fra å være "røst" til å yte "service" (Lundström og Wijkström 2012). Kan en refleksjon rundt majoritetskirkenes hjemmeside og hvordan disse behandler temaet flyktninger, bidra til et svar på spørsmålet? Analysen av det

Svenska Kyrkan og EKD presenterer på hjemmesidene sine, og som gjelder flyktninger, kan tolkes både som en rolleforståelse som først og fremst ønsker være "røst", og som en rolleforståelse av en organisasjon som fortrinnsvis yter tjenester; dvs. som "service". Ved første øyekast dominerer røstfunksjonen på hjemmesidene fordi de samler mange uttalelser og posisjoneringer fra kirkenes side. Men det kan lett forklares med at hjemmesidene speiler virksomheten ut fra paraplyorganisasjonenes perspektiv. Det er ikke først og fremst på dette nivået man kan forvente seg tjenester som kan karakteriseres som "service". Disse tjenestene finnes på lokalt nivå. Det er begge hjemmesidene bevisst på, og de lenker til informasjon om alle de lokale aktivitetene selv om det ikke er fokuset paraplyorganisasjoner har.

Likevel er begge hjemmesidene veldig opptatt av at kirkene gjør noe for flyktningene og ikke bare snakker på deres vegne. Lenkene til det som gjøres på lokalt nivå eller av diakonale organisasjoner, er plassert godt synlig på hjemmesidene. Svenska Kyrkan tiltaler i tillegg flyktningene direkte og gir dem en oversikt over hva kirken kan gjøre for dem. EKD vender seg først og fremst til dem som ønsker å engasjere seg for flyktningene, og viser til mulighetene i kirken for å gjøre en innsats for denne gruppen. Disse aspektene på hjemmesidene understreker kirkenes "service"-funksjon.

Ser seg Svenska Kyrkan og EKD altså mest som "røst", men ønsker samtidig å tilby "service"? Hjemmesidene gir ikke et tydelig svar på dette spørsmål. Analysen kommer heller frem til at de to kirkene er mest opptatt av både å være "røst" og å tilby "service". Utover det viser analysen at hjemmesidene selv blir en egen røst i en situasjon som setter systemene ut av spill fordi så mange flyktninger kommer på en gang. For mange mennesker er det også en utfordring at det finnes altfor mye informasjon som det er vanskelig å orientere seg i og evaluere. På denne bakgrunnen gir kirkenes beslutning om å skape egne portaler om temaet, og måten Svenska Kyrkan og EKD organiserer og presenterer informasjonen på, et tydelig signal. Budskapet er at her finnes oversikt, avdramatisering, ro og kompetanse midt i det store informasjonskaoset. Dette

budskapet er kanskje like viktig som alle aktiviteter og uttalelser som det rapporteres på hjemmesidene. Det interessante er imidlertid at det ikke finnes mange organisasjoner som dekker hele landet, og som har anledning til å presentere temaet på en helt egen måte. At kirkene presenterer seg både som "røst" og som "service" samtidig, og at de velger ro, avdramatisering og kompetanse som sin profil, gjør at deres røst høres annerledes ut enn andre røster på internettet og i media. Denne måten å fremstille temaet flyktninger på kan i seg selv tolkes som en "røst", men den kan også tolkes som "service", nemlig "servicen" å være en nøktern røst i en opphetet samfunnsdebatt.

Har Svenska Kyrkan og EKD altså endret rollen sin over tid? Hvordan de to kirkene utformer hjemmesidene sine i relasjon til flyktninger, gir ingen tydelig indikasjon på om disse kirkene utvikler seg fra å være "røst" til å tilby "service" i velferdssammenheng. Lundström og Wijkströms tese hjelper likevel til å få en bedre forståelse av hvordan disse kirkene ser på seg selv, og hva de bidrar med. Denne lille casestudien peker på at det ikke bare er viktig at kirkene hever røsten sin, men også på hvilken måte de hever røsten. Om de hever røsten på en måte som gir ro og avdramatisering, kan dette være like mye "røst" som "service". I den forstand viser casestudien også begrensningen i Lundström og Wijkströms modell som utgår fra at "røst" og "service" er helt forskjellige saker. Dette er tydeligvis ikke tilfellet.

Litteratur

- Bruggemann, Walter (1991). *Integration and obedience*. Minneapolis: Augsburg Fortress.
- Bäckström, Anders (2001). *Svenska Kyrkan som välfärdsaktör i en global kultur. En studie av religion och omsorg*. Stockholm: Verbum.
- Bäckström, Anders (red.) (2014). *Välfärdsinsatser på religiøs grund – förväntningar och problem*. Skellefteå: Artos.
- Christiansson, Elisabeth (2006). *Kyrklig och social reform. Motiveringar till diakoni 1845–1965*. Skellefteå: Artos.
- Ekstrand, Thomas (2002). *Folkkyrkans gränser. En teologisk analys av övergången från statskyrka till fri folkkyrka*. Stockholm: Verbum.
- Esping-Andersen, Gøsta (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Eurich, Johannes & Maaser, Wolfgang (2013). *Diakonie in der Sozialökonomie. Studien zu Folgen der neuen Wohlfahrtspolitik*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt.
- Ferrera, Maurizio (1996). The Southern model of welfare in Social Europe. I *Journal of European Social Policy*. 6 (1996), s 17–37.

- Hjvard, Stig (2008). *En verden af medier. Medialiseringen av politik, sprog, religion og leg*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Hollmer, Miriam & Bäckström, Anders (2014). Svenska Kyrkan och välfärden. I Bäckström, Anders (red.), *Välfärdsinsatser på religiøs grund. Förväntningar och problem*. Skellefteå: Artos & Norma, s 31–62.
- Hoover, Stewart, M. (2010). *Religion in the Media Age*. London/New York Routledge.
- Kersbergen, Kees van & Manow, Philip (2009). *Religion, Class Coalitions, and Welfare States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leis-Peters, Annette (2014). Hidden by civil society and religion? Diaconal institutions as welfare providers in the growing Swedish welfare state. I Markkola, Pirjo & Naumann, Ingela (red.), *Religion and the Welfare State, Special Issue of the Journal of Church and State*, Årgång 56 (2014) s 105–127.
- Leis-Peters, Annette (2012). Ledare med kritiska røster? Utmaningar i ledarskap av diakonistrukturer med utgangspunkt i en jämförande svensk-tysk fallstudie. I Aadland, Einar (red.), *Ledelse i diakonale virksomheter*. Akademika: Trondheim, s 247–263.
- Lundström, Tommy & Wijkström, Filip (1995). *Från røst till service? Den svenska ideella sektorn i förändring*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.
- Lundström, Tommy & Wijkström, Filip (2012). *Från røst till service: Vad hände sedan? I Wijkström, Filip (red.), Civilsamhället i samhällskontraktet: En Antologi om vad som står på spel*. Stockholm: European Civil Society Press, s 245–287.
- Medias, Lars Martin (2016). Vi har sviktet og vi har løyet om flyktningkrisen. I: *Vårt Land*, ##, viewed 20 April 2017 from <http://www.verdidebatt.no/inlegg/11659155-vi-har-sviktet-og-vi-har-loyet-om-flyktningkrisen?side=1#svar-11659284>.
- Myrdal, Alva (1972). Samhålle–samfund–individ. I Svenska Kyrkans Diakoninämnd (red.), *Diakoni i 70-talet*, Stockholm: Verbum, s 99–115.
- Prentell, Rebecka (2014). *Det nya civilsamhället*. Stockholm: Forum Idéburna Organisationer med social inriktning.
- Simsa, Ruth & Zimmer, Annette E. (2014). Quo vadis. I Annette E. Zimmer & Ruth Simsa (red.), *Forschung zur Zivilgesellschaft, NPOs und Engagement. Quo vadis*. Wiesbaden: Springer, s 11–37.
- SOU 2003:23. *Vårda vården. Samverkan, mångfald och rättvisa. Slutbetänkande från Vårdens ägarformer – vinst och demokrati*, Stockholm: Fritzes.
- Stamm, Katharina (2016). Protect People, Not Borders – Europe in a Reception Crisis. I *Diaconia. Journal for the Study of Christian Social Practice* 7 (2016), s 81–89.
- Theobald, Hildegard (2012). Combining welfare mix and New Public Management. The case of long-term care insurance in Germany. I: *Journal of Social Welfare* 21, s 61–74.
- Trägårdh, Lars (2007). The "Civil Society" Debate in Sweden. The Welfare State Challenged. I Lars Trägårdh (red.), *State and civil society in Northern Europe. The Swedish model reconsidered*. New York, NY: Berghahn Books, s 9–36.
- Wijkström, Filip (red.) (2012). *Civilsamhället i samhällskontraktet: En antologi om vad som står på spel*. Stockholm: European Civil Society Press.
- Wijkström, Filip (2012). Mellan omvandling och omförhandling: Civilsamhället, i samhällskontraktet. I Wijkström, Filip (red.), *Civilsamhället i samhällskontraktet: En antologi om vad som står på spel*. Stockholm: European Civil Society Press, s 1–34.
- Wijkström, Filip (2014). Svenska Kyrkan i ett omförhandlat

samhällskontrakt. I Anders Bäckström (red.), *Välfärdsinsatser på religiös grund. Förväntningar och problem*. Skellefteå: Artos, s 221–257.

Websites

Svenska Kyrkan: Flyktning och migration: <https://www.svenskakyrkan.se/migration> (2017-04-20).

Den evangeliske kirken i Tyskland (EKD): Flüchtlingsportal: www.ekd.de/fluechtlinge (2017-04-20; denne siden var tilgjengelig til 29. april 2017. I begynnelsen av mai 2017 lanserte EKD en ny hjemmeside. På den nye siden finnes det også en portal med fokus på flyktninger. Portalen har i prinsipp samme innhold, men er blitt endret i strukturen og designen. Analysen utgår fra portalen som var tilgjengelig til 29. april 2017. Artikkelforfatteren har samlet bilder og kopier fra denne portalen.)

Noter

1 Bruken av begrepet "flyktningkrisen" har fått mye kritikk. Kritikken går ut på at begrepet fokuserer mest på utfordringene som finnes i de land som tar imot flyktning

ger og ikke på utfordringene som de menneskene har som flykter fra krig og nød, se for eksempel Mediaas (2016).

- 2 Forskere fra Sør Europa argumenterer med at det finnes en egen søreuropeisk velferdsmodell, se eksempelvis Ferrara (1996). For sammenhengen mellom religiøse tradisjoner og forskjellige velferdsmodeller, se Kersbergen & Manow 2009.
- 3 Prosessen rundt denne artikkelen viser at hjemmesidene kun gir et øyeblikksbilde. Kun noen få dager etter artikkelen er ferdigskrevet, introduserer EKD en hel ny hjemmeside som også har restrukturert det som frem til slutten av april 2017 het flyktningportalen. Artikkelen baserer seg på den gamle hjemmesiden og den gamle flyktningportalen som var i funksjon frem til 29. april 2017. Jeg har bilder som dokumenterer den gamle hjemmesiden og den gamle portalen.
- 4 På den nye hjemmesiden heter portalen heter "Flukt og integrasjon" og bruker mer bilder og mindre lenker til tekster enn den gamle portalen som analyseres i artikkelen. Hovedbildet på den nye portalsiden viser en ung mann med europeisk utseende, som ser ut til å hjelpe mennesker på en båt, som ser ut som til å komme fra et afrikansk land.